

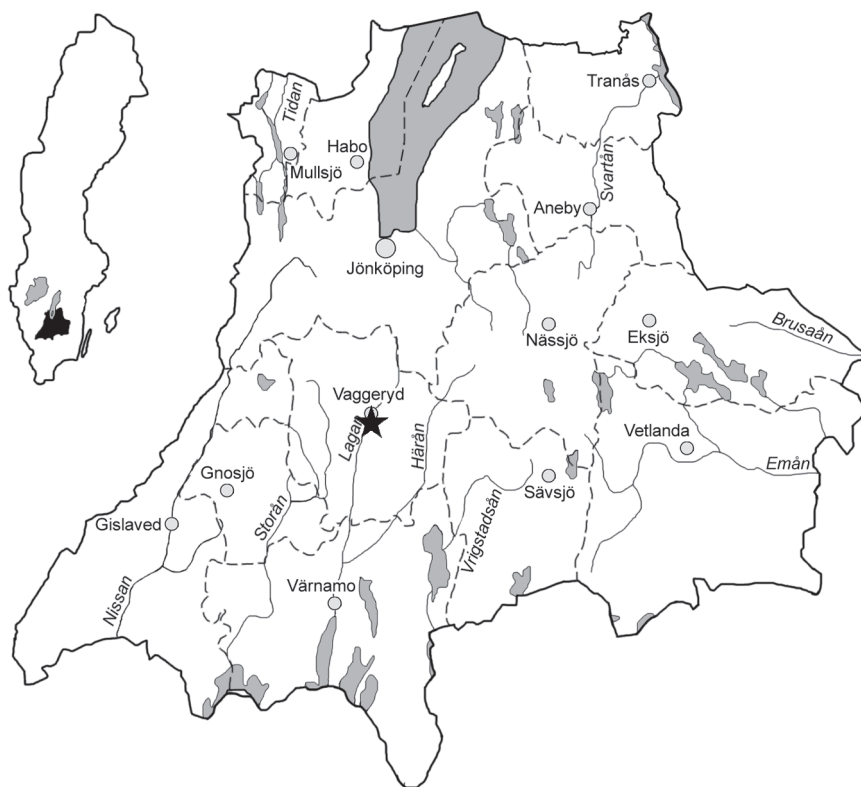
Södra Park 1:2

Arkeologisk utredning med anledning av planerna på nytt bostadsområde inom fastigheten Södra Park 1:2, Byarums socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län

Södra Park 1:2

Arkeologisk utredning med anledning av planerna på nytt bostadsområde inom fastigheten Södra Park 1:2, Byarums socken, Vaggeryds kommun i Jönköpings län.

Rapport, foto och ritningar: Anna Ödeén

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd:

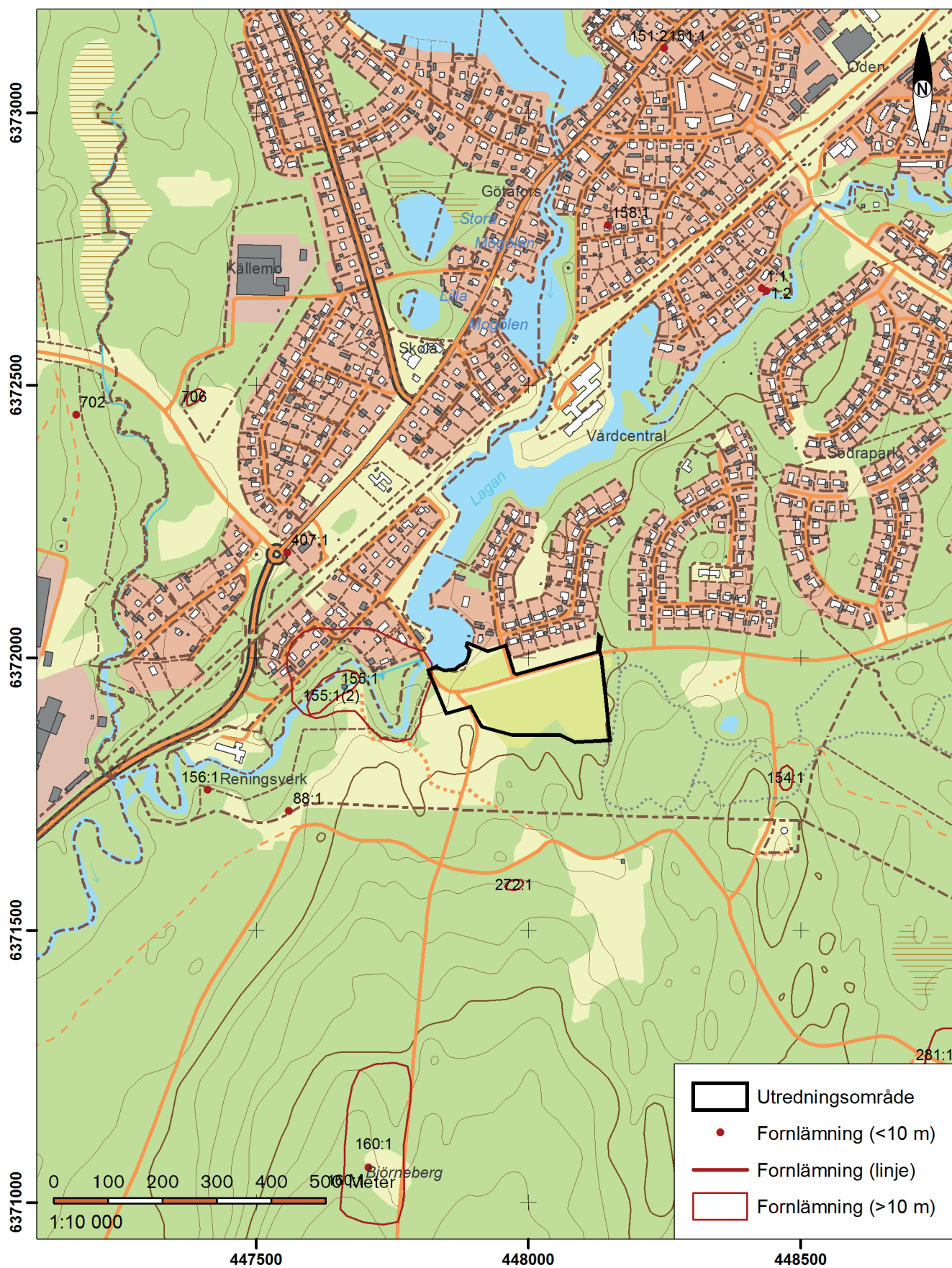
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2017

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	6
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	8
Resultat.....	9
Kartstudie.....	9
Sökschaktning.....	9
Provrutsgrävning.....	10
Fynd.....	11
Sammanfattning.....	11
Åtgärdsförslag.....	11
Administrativa uppgifter.....	12
Referenser.....	13
Tryckta källor.....	13
Otryckta källor.....	13
Kartunderlag.....	13

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 63E 7eS. Skala 1:10 000

Inledning

Med anledning av Vaggeryd kommuns planer på att anlägga ett nytt bostadsområde inom fastigheten Södra Park har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk utredning. Den gjordes i slutet av april 2017 och ytan som utreddes var 29 800 m².

Beställare av uppdraget var Miljö- och byggförvaltningen, Vaggeryds kommun. Fält- och rapportansvarig var Anna Ödeén, antikvarie vid Jönköpings läns museum. Analysen av de historiska kartorna gjordes av Ådel Vestbö-Franzén, kulturgeograf vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Målsättningen med den arkeologiska utredningen var att fastställa om det fanns under mark dolda fornlämningar eller kulturlämningar inom det avgränsade området. Syftet var också att ge underlag för kommande beslut i ärendet dels för Länsstyrelsen dels för Vaggeryds kommun.

Inför fältarbetet genomfördes en arkiv- och kartstudie. Väl ute på plats sökschaktades större delen av utredningsområdet med hjälp av grävmaskin ned till underliggande grund. Framförallt var det boplatslämningar vi sökte i detta skedet, men även spår efter järnframställning och dess kringliggande aktiviteter med tanke på närheten till Götafors masugn RAÄ-nr Byarum 155:1 (FIGUR 1).

Dessutom grävdes provrutor för hand på de ytor som var belägna närmast Lagan. Detta för att söka spår av stenålder.

I samband med undersökningen användes också metalldetektor. Schakt och provrutor mättes in digitalt med nätverks RTK.

FIGUR 2. Kristina arbetar med en provruta i områdets västligaste delar.

FIGUR 3. Södra delen av området med omgivande hagmark.

Topografi

Området ligger i de sydligare delarna av Vaggeryds samhälle, intill och sydost om Lagan. Det består av öppen mark besädd med vall och är relativt sankt. Det omgärdas av kuperade hagmarker i öst, syd och väst samt av villabebyggelse i norr. Undersökningsområdet ligger i en svag nordvästsluttning och genomkorsas av en väg. Ytan norr om vägen är något torrare och består av en gräsplan (FIGUR 1).

Jordmånen i området som undersöktes bestod av mörk till mörkbrun, sandig mylla med en undergrund av beige till rödbrun, ren sand. Ställvis förekom ytor med järnutfällning/skenhälla. Området är uppbyggt av Vaggerydssyenit, en bergart som lätt förvittrar.

Fornlämnings- och kulturmiljö

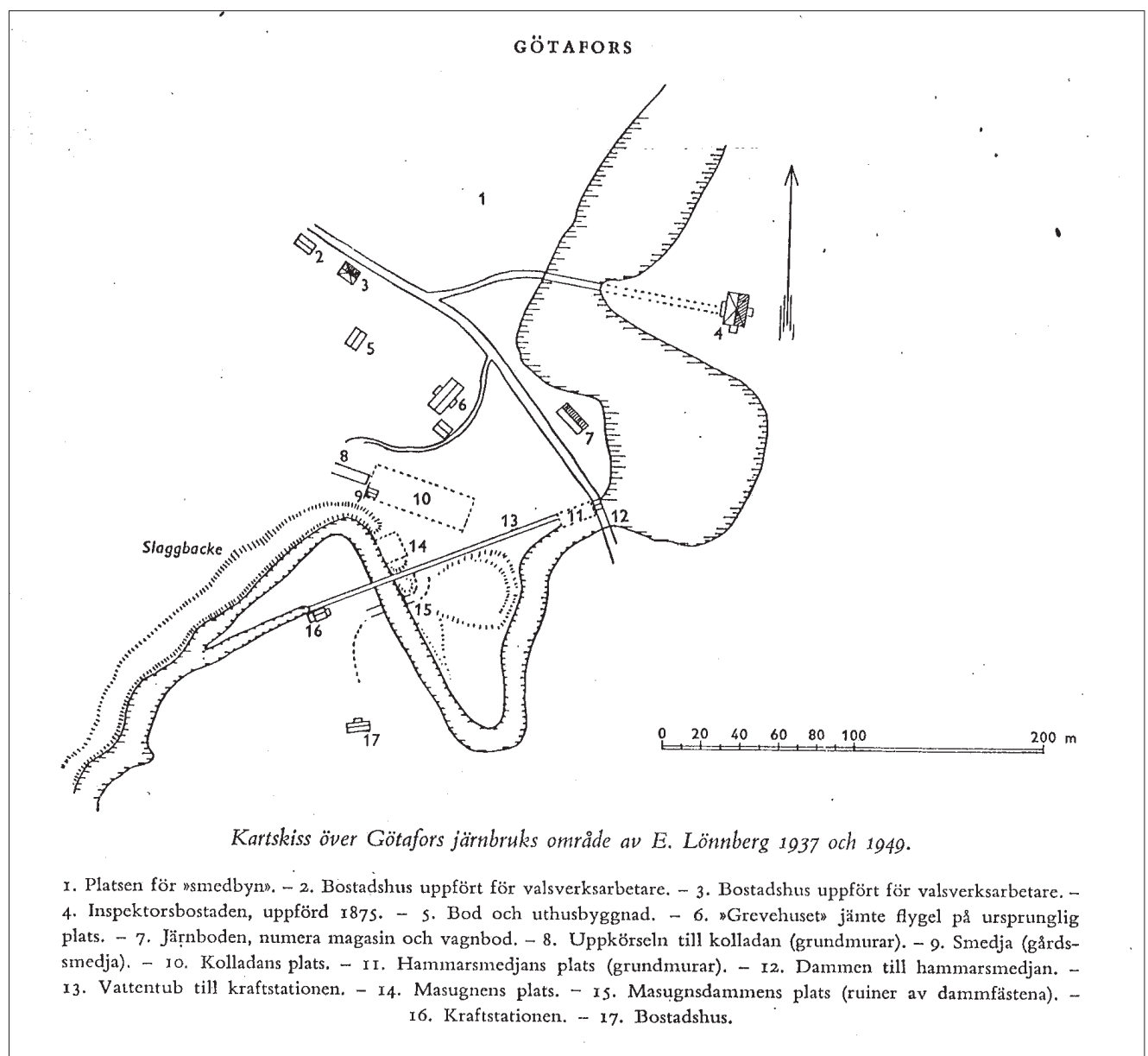
Inom själva utredningsområdet finns inga kända fornlämningar, men inom en radie av cirka 400–800 meter finns flera förhistoriska gravar och gravfält; RAÄ-nr Byarum 1, 3, 154, 156 samt RAÄ-nr Tofteryd 272:1 (FIGUR 1). I närområdet finns också ett gränsmärke RAÄ-nr Tofteryd 88:1 som är i form av tre resta stenar och som står

på gränsen mellan Byarums och Tofteryds socknar. Det finns också ett vägmärke på andra sidan Lagan: RAÄ-nr Byarum 407:1 i form av en väghållningssten. Ett annat intressant förhistoriskt avtryck har hittats omkring 800 meter norr om utredningsområdet. Det gäller ett bronsfynd: RAÄ-nr Byarum 158:1, en så kallad holkyxa som numera finns i Byarums hembygdsförenings ägo.

Den fornlämning som ligger dikt an och därmed närmast utredningsområdet är RAÄ-nr Byarum 155:1–2 (FIGUR 1). Det är ett hytt- och hammarområde med tillhörande ramp, slaggharp och slaggförekomster. Järnbruket och masugnen som låg där hette Götafors och från dess aktiviteter kunde vi se spår vid vår utredning.

Från omkring år 1500 finns beskrivet hur munkarna i Nydala kloster köpte en kvarnström vid Götarp med minst en kvarn (Tolf

FIGUR 4. Plan över Götafors järnbruk. Ur *Munksjö bruks minnen* (Lönnberg 1953). Utredningsområdet låg söder om nr 12 på skissen/dammen till hammarsmedjan.

Resultat

Kartstudie

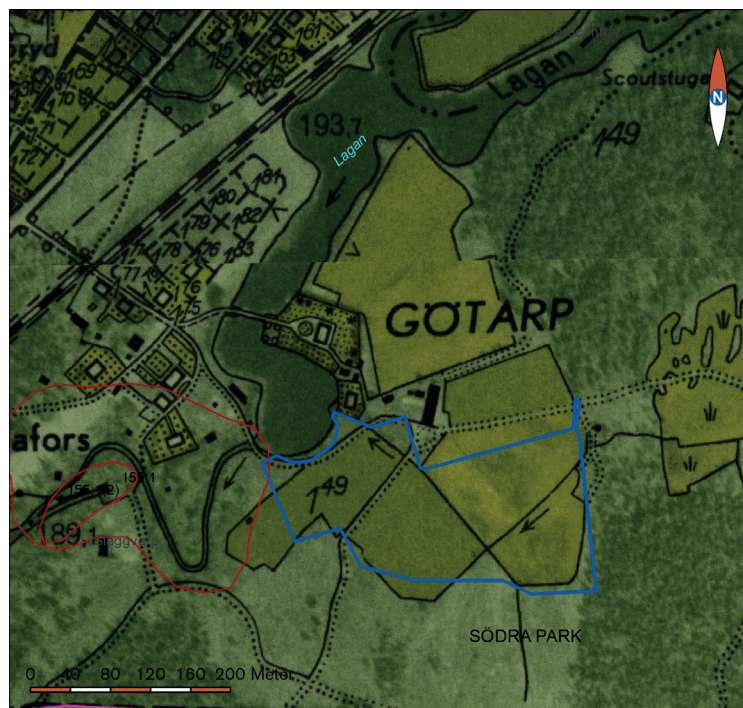
Från området föreligger inga äldre storskaliga kartor, men området återges på den småskaliga häradskartan från 1686. På FIGUR 5 har utredningsområdet lagts in ungerfärligt eftersom en mer noggrann georeferering är svår gentemot de geografiska kartorna. Här framgår dock att strömmen som bildades där Lagan och ån från Hjortsjön går ihop gav upphov till en hammarsmedja och flera kvarnar.

På den ekonomiska kartan från 1950-talet kan man se en gårdsanläggning med parkliknande ägor som sträcker sig ner mot vattnet norr om dammen (FIGUR 6). Det är den byggnad som på Egil Lönnbergs karta från 1937 benämns *Inspektorsbostaden* (FIGUR 4). På den ekonomiska kartan från 50-talet kan man också se att den yta som var aktuell vid utredningen har varit sank, pilarna visar i vilken riktning vattnet runnit.

Sökschaktning

Vid sökschaktningen grävdes ett 40-tal schakt till en sammanlagd längd av 800 meter. Under det här arbetet påträffades inga anläggningar av förhistorisk karaktär. Ytan som sökschaktades var sank och grundvattnet steg snart i de schakt som låg lägst i terrängen. Vi fann också äldre dräneringsdiken i form av träplankor.

I områdets nordvästra del, som vetter mot platsen för Götafors masugn påträffades ett område med rikligt med masugnsslagg. Slaggbitarna, som var upp till 0,1 meter stora, låg dock endast i

FIGUR 6. Ekonomiska kartan från 1950. Utredningsområdet är blåmarkerat.

FIGUR 7. Plan med schakt och provrutor markerade.

matjorden och var inte knutna till någon konstruktion. Bland slaggen låg också krossat tegel, porslin och fajans. Områdets tolkades som en skräp- eller dumphög (FIGUR 7).

Provrutsgrävning

Vid utredningen grävdes sammanlagt 19 provrutor i storleken 0,5 x 0,5 – 1 x 1 meter. Vi valde att undersöka området närmast Lagan på det här sättet för att om möjligt fånga upp spår eller fynd från stenåldern.

Det visade sig dock att det var ett recent fyndmaterial som fanns inom dessa ytor med tegel, yngre rödgods, porslin, spik, slagg, hästskosöm och en bit från ett kritpipsskaft.

Vi samlade också in ett tiotal kvartsbitar och sände till Fil. Dr. Bo

FIGUR 8. Dammen till hammarsmedjan, idag dammen till kraftverkstuben. Bakom träden ligger norra delen av utredningsområdet där provrutor grävdes. Foto från nordväst.

Knarrström för ett utlåtande. Vi ville säkerställa att det inte rörde sig om ett förhistoriskt material från redskapstillverkning. Knarrström fick dock inga signaler på att det rörde sig om stenåldersteknologi. Kvartsen kan vara naturlig, men också härstamma från masugnen, kvarts har använts för fodring av botten i masugnar.

Fynd

De fynd som påträffades vid utredningen var av recent karaktär och tillvaratogs inte.

Sammanfattning

Inför planerna på att bebygga delar av fastigheten Södra Park i Vaggeryd har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk utredning.

Utredningen skedde genom sökschaktning med grävmaskin samt provrutsgrävning för hand. Det som påträffades i form av fynd och anläggningar tolkades som sentida.

Åtgärdsförslag

Inga fornlämningar påträffades inom den utredda ytan och Jönköpings läns museum anser därför inte att ytterligare åtgärder är nödvändiga.

Länsmuseet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslagen.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-6546-2016
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2016-11-07
Jönköpings läns museums dnr: 273/2016
Beställare: Vaggeryds kommun
Fält- och rapportansvarig: Anna Ödeén
Fältpersonal: Kristina Jansson och Anna Ödeén
Fältarbets tid: 2017-04-24–2017-04-28
Län: Jönköpings län
Kommun: Vaggeryds kommun
Socken: Byarums socken
Fastighetsbeteckning: Södra Park 1:2
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 63E
7eS
Koordinater: N: 6371875 E: 447915
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Undersökningsyta: 29 800 m²

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Allvin, J. 1852. *Beskrifning öfver Östbo härad i Jönköpings län*. Jönköping.
- Lönnberg, E. 1953. Munksjö gårdar och bruk fordomtima. Red. Bosaeus, E. *Munksjö bruks minnen*. Uppsala.
- Nordman, A. 2015. *Ett folkvandringstida gravfält i Byarum*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2015:48. Jönköping.

Otryckta källor

- Tolf, W. 1961. Götafors järnbruk. *Byarums hembygdsförenings årsskrift 1961*. Upplagd på *Platsr* av Cecilia Appelqvist: <http://www.platsr.se/platsr/visa/story/storyid/527/placeid/476/fromplace/true>

Kartunderlag

- Lantmäteriet. ArkivSök* (<https://etjanster.lantmateriet.se>):
- Lantmäteristyrelsens arkiv. Häradskarta, Östbo härad. Akt: E28. Upprättad av Jonas Peterson Duker. 1686.
- Rikets allmänna kartverksarkiv. Ekonomiska kartan. Akt: 6D 4j. 1950

På fastigheten Södra Park i Vaggeryd har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk utredning. Vi fann inget från förhistorisk tid men järnbruket Götafors som ligger utmed Lagan strax intill har lämnat spår i området.